

ההנהגות בזמן דבר ומגיפה

פתחא דסוגיא

ובפרק הכונס צאן לזיר הווארו שם על דבר בעיד, ועל רעב בעיד כו, עיין שם. וכתב רמ"א בטור יורה דעה סימן קנ"ז, שיש לברוח מן העיר כשדבר בעיד, ויש לצאת מן העיר בתחילת הדבר ולא בסופו, וכל אלו הרברים הם משום סכנה, ושומר נפשו ירחק מהם, עד כאן, וכן נוהגין העולם, ואני תמה, אודות מכת אבעבועות קטנות ההולכת בין הרמינות, הנקרא בלאטראן בלשון אשכנז, בר מינן, למה אין נוהגין להבריה הרמינות ולצאתם מן העיר, ובודאי עתידים האבות ליתן דין על מיתות יונקי שדים שלא חטאו, וגמולו חלב שלא פשעו, שמתו בחולי זה, ולא חשו אביהם להבריהם. על כן, כל איש ירא אלהים יהיה ירא וחרד על כל ערה שלא תבוא, וכל אלו הרברים שהם שמירת הגוף, הם בכלל האוהרה של השמר לך ושמר נפשך מאו, והוא גם כן מדרך ארץ, לישמור הגוף שהוא תיק ונרתיק הנשמה, כדי שיהיה כפא לנשמה (ש"ה)

שער האזהרות אית דלית.

ביאורא דתלמודא

דבר בעיד כנס רגליך - נראה לומר דלא בא לומר לאמרוי שלא יפור רגליו דהכי משמע דומיא מה שאמרו לקמן רעב בעיד פור רגליך דהוי לאמרוי כנס רגליך, ואי אפשר לומר כן דהא ודאי בדבר בעיד נמי טוב לפור רגליו ולהמלט על נפשו, אלא דהכי פירושו כל זמן שאינו מפור רגליו מן העיר יכנס רגליו לביתו ולא יצא ברחובות (מהרש"א). **לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך** - ומיירי בשעת הדבר דכתיב בספייה דהאי קרא עד יעבר זעם (מהרש"א). **אף על גב דמחדדים אימה, מחוץ תשכל חרב** - נראה דעיקר הראיה דבחוץ קרי ליה שיכול חרב שהיא לשון מיתה ודאית ובחדדים קרי אימה בלבד ממילא משמע דלכנס רגליו טפי עדיף (פני יהושע). **לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחיונו נחיה** - הא דכתיב נבא בעיד ומתנו אינו אלא קרוב לודאי שהיה שם רעב של כליה ודומיא דהכי איירי פור רגליך, וכן הך דאברהם רעב של כליה הוא דאם לא כן היה אסור לילך מארץ ישראל לחוץ לארץ כדאמרינן פרק הסמינה ובמדרש דאלימלך לא נענש אלא משום שהפיל לבן של ישראל (מהרש"א). **שמלאך המות מפקיד שם כליו** - מלאך המות בשעת הדבר אין מביא עמו כל כליו שכבר ניתנה רשות להשחית ולחבל בגלל בגלל והוא מפקידים במקום אחר והולך לנ ואומר התלמוד דמסתמא בבית הכנסת הוא מפקידים הילכך אומר אל יכנס אדם בבית הכנסת (שיטמ"ק).

ליקוטא דתלמודא

שנו רבותינו (בבא קמא ס) גבי הנהגת האדם בשעת דבר וכשעת רעב:

תנו רבנן **דבר בעיד כנס רגליך, שנאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקה, ואומר לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך, ואומר מחוץ תשכל חרב ומחדדים אימה. מאי ואומר וכי תימא, הני מילי בליליא, אבל ביטמא לא, תא שמע לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך, וכי תימא, הני מילי היכא דליכא אימה מגואי, אבל היכא דאיכא אימה מגואי, כי נפיק יתיב ביני אינשי בעוותא בעלמא טפי מעלי, תא שמע מחוץ תשכל חרב ומחדדים אימה, אף על גב דמחדדים אימה מחוץ תשכל חרב. רבא בעידן רתחא הוי סכר כוי, דכתיב כי עלה מות בחלונינו. תנו רבנן רעב בעיד פור רגליך, שנאמר ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם, ואומר אם אמרנו נבא העיר והרעב בעיד ומתנו שם. מאי ואומר וכי תימא, הני מילי היכא דליכא ספק נפשות, אבל היכא דאיכא ספק נפשות לא, תא שמע לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחיונו נחיה. תנו רבנן דבר בעיד אל יהלך אדם באמצע הדרך, מפני שמלאך המות מהלך באמצע הדרכים, דכיון דיהיבא ליה רשותא מסגי להדיא שלום בעיד אל יהלך בעדי דרכים, דכיון דלית ליה רשותא, מחבי חבוי ומסגי. תנו רבנן דבר בעיד אל יכנס אדם יחיד לבית הכנסת, שמלאך המות מפקיד שם כליו, והני מילי היכא דלא קרו ביה דרדקי, ולא מצלו ביה עשרה.**

מדרך ארץ
לשמור
הגוף
שהוא תיק
ונרתיק
הנשמה
(ש"ה)

אור תורה

ולקחתם אגרות אלו וטבלתם
ביום אשר יקרא נפשי ודעתם אל
השם קוף ואל שמי השמים
מן ימים אשר יקרא נפשי ודעתם לא
תצאו איש מפתח ביתו עד
בקה. ומה שכתב

לך עמי בא בחדריך וסגור
דלתיך בעדך ואל יכנס אדם
יחיד לבית הכנסת, ומה שכתב
והרעב בעיד ומתנו שם, ומה שכתב

מחוץ תשכל חרב ומחדדים
אימה מחוץ תשכל חרב ומחדדים
אימה מחוץ תשכל חרב ומחדדים
אימה מחוץ תשכל חרב ומחדדים

האידינא אליבא דשמעתא

האם לברוח מהעיר בשעת הדבר

שנינו בסוגיין דבר בעידן כנס רגליך, ולגבי הברחה לעיר אחרת כתב הרשב"ש (סימן קצ"ח) שאין תועלת בברחה מהעיר, כי לא העיר גורמת אלא גור דין האדם, וז"ל: 'הגיסה בימי דבר ממקום למקום אם תועיל לאדם או לא, שאם נכתב בראש השנה למיתה מה תועילנו הניסה, ואם נכתב לחיים לא תזיקנו העמידה'. ע"כ אמנם בשו"ת מהר"ל (סימן מ"א) ביאר בארוכה דאין איסור לברוח ואף יש תועלת בזה, וז"ל הגדרשו: 'וכן מוכח בספר חסידים שיסד הרוקח דטוב לברוח. וטעמא רבה איכא, דזימנין נגור על עיר אחת או מדינה אחת, ואמרין נמי אל יעמוד אדם במקום סכנה, וכן ראיות גדולים שהלכו למקום אחר, ושמעתי מפי מה"ר שלום דלאחר שהתחיל ונתחזק, ואיתיהיב ליה רשותא למסני להדיא, יש לכנוס רגליו. על כן נראה דאין כאן שום איסור'. ע"כ, ובשו"ת מהר"ם פדואה (סימן פ"ה) חילק בזה בין הירא ורך הלבב לבין אבירי הלב, וז"ל: 'דהירא ורך הלבב הוא מסוכן בעת הדבר כמפורסם אף כי רבים הם אשר הם אבירי לב ואינם מפתחים מכל מקום אותם המפתחים מסוכנים הם ויש להם להמלט על נפשם'. ע"כ, ולהכרעת הדין הביא בים של שלמה (בבא קמא פ"ו סימן כ"ח) את אלו המצדדים לאיסור, ומסיק בדבריו דשרי לברוח, וז"ל: 'מכאן יש רוצים לדקדק, בדבר אין אומרים מור רגליך, ואסור לברוח. וגם כן אסור משום סכנה. דהא אמרינן כנס רגליך, ואל יהלך באמצע דרכים. וא"כ איך יברח. ועוד אמרינן בפרק זה בורר שב שנין הוה מותנא, ואינש בלא זימנא לא שכיב. אמנם מצאתי כתוב בשם הגדולים בעלי הוראה דשרי. ע"כ, ובדרכי משה (וירד סימן קט"ו אות ה) כתב דיש לברוח מהדבר בתחילתה ומה שאמרו בשעת הסכנה כנס רגליך זהו רק אם אינו יכול לברוח מהעיר, והוסיף לומר דאם יכול להציל בלי לברוח אין ראוי שיפרוש מהציבור, וז"ל: 'אם יש בידו להציל בגופו ובממונו חלילה שימנע עצמו ויפרוש מצרת הציבור, ולא יראה בנחמת ציון'. ע"כ, עוד הוסיף לומר דלאחר שנתחזק הדבר יש סכנה בדרכים מן האומות יותר

מן הדבר, וז"ל: 'כל הדרכים בחזקת סכנה, אם כן אין טוב לברוח. בפרט אחר שנתחזק הדבר יש סכנה לבורחים בין האומות יותר מן הדבר, כאשר בע"ה ידוע, אבל מתחילה טוב לברוח. ורמא דלא ברת, צריך לומר אפשר דלא מסתייע ליה מילתא'. ע"כ, וכן פסק בשו"ע (וירד סימן קט"ו ס"ה) ועיין בדברי הרעק"א שם שביאר דהטעם לברחה הוא כדי שלא ישיגם ויתרסק בהם האויר הרע ההוא.

ההנהגה בעת דבר

שנינו בסוגיין דבבא קמא פ"ו סימן כ"ח, וז"ל: 'ורמא נמי, בעידן בים של שלמה (בבא קמא פ"ו סימן כ"ח), וז"ל: 'ורמא נמי, בעידן ריתחא של מקום, והוא הדבר, היה סותם החלונות, כדי שלא יכנס בהן אויר המעומט', ע"כ, ובטעם זה כתב עוד בשו"ת הרשב"ש (סימן קצ"ח) דאינו משום סגולה אלא משום דדכי הרפואה, וז"ל: 'ואחר שנמשך העניין עד כאן אשוב לברר מה שכתבתי למעלה מפרק הכונס רבה בעידן ורתחא הוה סכיד כווי, דכתיב כי עלה מות בחלוננו. פירוש שרבה היה סובר מה שסברו הרופאים בזה כי האויר הנכנס מהחלון הוא יותר מזיק לפי שהוא נכנס דק והוא נכנס באברים'. ע"כ, וסיים בדבריו דכל זה הוא עניין טבעי.

האם יש לחשוש על בית כלשהוא שיש בו מהמחלות המדבקות

כתב בשו"ת הרמ"א (סימן כ) שנשאל אודות אחד שהשכיר חדר בביתו, וקודם שנכנס השוכר חלתה אשת השוכר בקדחת, והמשכיר ביקש לעכב את השוכר מלהיכנס לביתו בטענה שהוא חולי מדבק, וז"ל תשובתו: 'מה שאומר שהוא חולי מתדבק כולו הבל, ומי שלבו נוקפא אומר כן, כי השם יתעלה הוא המוחץ והרופא, ואם היה כדברי המשכיר בטל כל דיני ביקור חולים, כי לא מצינו בשום מקום שחלקו בין חולי מתדבק לשאינו מתדבק, חוץ מלעניין בעל ראתן דאסרו לישב בצל. וכ"ש בגדון דידן, דחולי זה שכיח מחמת עיפוש האויר הנוהג בעיר ההיא'.

עומקא דסוגיא

ג. עיין בהקדמת הרמ"א למחיד יין שמתאר את בריחתם מעירם מחמת עיפוש האויר, וז"ל: 'אני משה בן בנור אבא מרי הפרנס והמנהיג ישראל שלי"ט, הנקרא משה איסרליש מקרקא, הייתי בתוך העלה אשר נתגלגלו מעירנו בשנת ש"ו לפ"ק מחמת עיפוש האויר ל"ע'. ע"כ, ועיין עוד בספר חסידים (סימן פ"ג) שהבדיל בין יחידים שיכולים לברוח לעיר אחרת לבין רבים שלא תועיל להם הברחה, ועיין עוד בים של שלמה (פ"ו סימן כ"ח) שכתב שנהיה לומר שמי שנחלה כבר בדבר לא יחלה עוד ולכן אין לו צורך לברוח.

אם נכתב לחיים לא תזיקנו העמידה (הרשב"ש)

מראי מקומות

- א. בבא קמא כ.
- ב. סמ"ד פ"ב.
- ג. וירד ח"א ק.
- ד. מנחת חינוך אבות פ"ה ס"ח.
- ה. שו"ת הרשב"ש סימן קצ"ח.
- ו. שו"ת מהר"ל סימן מא.
- ז. שו"ת מהר"ם פדואה סימן פ"ה.
- ח. ים של שלמה בבא קמא פ"ו סימן כ"ז.
- ט. דרכי משה י"ד סימן קט"ו אות ה.
- י. שו"ת י"ד סימן קט"ו ס"ה.
- יא. שו"ת הרמ"א סימן כ.
- יב. ספר חסידים סימן פ"ג.